

POSTIONERINGSNOTA

PARKS

Actieonderzoek Politiserend Sociaal werk

1. SITUERING

PARKS is een actieonderzoek naar de werkzame elementen van politiserend sociaal werk. Een initiatief van SAM, Steunpunt mens en samenleving en VOSW - Vlaamse Opleidingen Sociaal Werk. #sterksociaalwerk. Aan de hand van verschillende deelonderzoeken bouwen we kennis en expertise op over politiserend sociaal werk.

Dit positioneringskader dient als kapstok voor elk deelonderzoek in functie van een gedeelde aanpak, output en valorisatie.

Politiseren is in het sociaal werk terug van weggeweest. Meer dan de helft van de Vlaamse middenveldorganisaties geeft zelf aan meer dan vroeger een politieke rol op te nemen. (Laoukili, Oosterlynck, & Cools, 2019) Terwijl politisering slechts 10 jaar geleden in veel organisaties en sectoren nog een taboe was, werd politisering in de aanloop naar en tijdens de Sociaalwerkconferentie 2018 omarmd als een van de vijf krachtlijnen van sterk sociaal werk. (Van Bouchaute & Debaene, 2019). In aanloop naar de volgende sociaal werkconferentie 2022 is politiseren opnieuw een speerpunt (Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, afdeling Welzijn en Samenleving, 2020).

De nood en het belang van politiseren zijn aangetoond. Maar hoe doe je dat? De noden en de behoeften van mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie zijn niet het enige vertrekpunt van het sociaal werk, maar ook door de overheid vastgestelde regels en kaders en de maatschappelijke context waarbinnen sociaal werk functioneert. Hoe kan het sociaal werk haar politiserende rol binnen dit spanningsveld ten volle opnemen en wat hebben sociaal werkers daarvoor nodig?

2. VALORISATIE

Met dit actieonderzoek beogen we volgende doelstellingen:

- Sociale professionals, organisaties en overheid hebben een beter begrip van de betekenis van politiserend sociaal werk.
- Het ondersteunend netwerk voor politiserend sociaal werk bij sociale en middenveldorganisaties, onderzoeks- en onderwijsorganisaties en lokale besturen is versterkt.
- De verscheidenheid aan benaderingen in politiserend werk en de kritieken hierop zijn duidelijk.
- De verschillende dynamieken van politisering vanuit, in maar ook van het sociaal werk zijn helder.
- Cruciale werkzame elementen en randvoorwaarden van politiserend sociaal werk zijn bekend vanuit onderzoek bij sociaal werk, organisaties en overheid.

PARKS wil de meerwaarde van het onderzoek maximaal ontsluiten voor het sociaal werk. We kiezen daarom voor actieonderzoek als aanpak en werken toe naar een model met werkzame elementen.

2.1. Actieonderzoek

We realiseren dit onderzoek binnen een breed netwerk waarbinnen kennis en expertise doorheen het actieonderzoek worden ontwikkeld.

- De diverse deelonderzoeken gebeuren nabij de praktijk op het terrein in dialoog met het sociaal werk (casestudies, interviews, focusgroepen, observaties ...)
- Stuurgroep Actieonderzoek politiserend sociaal werk: SAM en alle sociaal werkopleidingen.
- Sterk sociaal werk (speerpunt politiseren, regionale stuurgroepen, centrale stuurgroep, conferentie)

2.2. Model

We borgen en ontsluiten de onderzoeksresultaten in een model met werkzame elementen. We hangen het model op aan volgende kapstokken.

1. Welke maatschappelijke kwestie wordt hier gepolitiseerd?
2. Wat betekent politiseren in diverse praktijken van sociaal werk?
3. In welke dynamieken is dit politiserend proces gevat?
4. Hoe werken de interacties op micro, meso en macro-niveau in gelaagde politiserende processen?
5. Welke benaderingen en aanpak worden gehanteerd. Welke mogelijkheden en moeilijkheden?
6. Welke rol speelt de sociale professional in het politiserend sociaal werk?
7. Hoe bouw je macht op?
8. Wat zijn de remmende en stimulerende factoren voor politiserend sociaal werk?

Deze kapstok refereert naar de onderzoeksvragen. We laten de vorm van het model afhangen van de onderzoeksresultaten en de middelen. Het mikken op een publicatie, artikel, film, trefdag ...

3. PROBLEEMSTELLING

‘Sociaal werk is een op de praktijk gebaseerd beroep en een academische discipline die sociale verandering en ontwikkeling, sociale cohesie, empowerment en bevrijding van mensen bevordert. Principes van sociale rechtvaardigheid, mensenrechten, collectieve sociale verantwoordelijkheid en respect voor vormen van diversiteit staan centraal in het sociaal werk. Onderbouwd door sociaalwerktheorieën, sociale- en menswetenschappen en inheemse of lokale vormen van kennis, engageert sociaal werk mensen en structuren om problemen aan te pakken en welzijn te bevorderen’ (IFSW, 2014)

Het sociaal werk zet in op structurele veranderingen. De politieke opdracht van het sociaal werk vloeit rechtstreeks voort uit de globale definitie. Er zijn verschillende manieren om processen op te zetten om die politieke opdracht te vervullen. Denk maar aan het lobbyen, deelnemen als expert aan overleg, het zichtbaar maken van kwesties, het inzetten op de publieke en politieke agendavorming, Niet alle manieren om de politieke opdracht in te vullen zijn politiserend. (Van Bouchaute, Hermans, Raeymaeckers, & Decorte, 2021) In de context van dit onderzoek hanteren we volgende definitie:

We spreken van politisering als het gaat om praktijken die bijdragen aan het publieke meningsverschil, verbonden met de onderliggende machtsverhoudingen, over de organisatie van de samenleving in de richting van verdere democratisering.

Specifiek voor het sociaal werk krijgt politiseren een bijzondere relevantie. Vooral omdat sociaal werk een normatief beroep is, politiseren we 'zoals blijkt uit de globale definitie van sociaal werk, is het geen neutrale, waardenvrije professie maar kent sociaal werk een sterke normativiteit. Dit betekent dat we politiseren in de richting van... sociale rechtvaardigheid en een duurzame samenleving. Dat betekent dat sociaal werkers moeten denken en handelen vanuit een streven naar een sociaal rechtvaardige en duurzame samenleving.

Elke samenleving - hoe inclusief ze ook mag zijn- creëert immers onvermijdelijk uitsluiting. Het bepaalt wie er behoort en niet behoort. En het sociaal werk als actief werkend met de personen in een maatschappelijk kwetsbare positie, zit hier met haar neus op. In onze welvaartsstaat brengen sociaal werkers allerlei voorzieningen naar de mensen, vaak om de kloof tussen rechten op papier en praktisch te overbruggen. Vaak stellen ze in de praktijk vast hoe onvolmaakt, ontoegankelijk en onrechtvaardig die diensten zijn. Soms werken ze actief mee aan vormen van uitsluiting en onrecht daar waar men disciplinerend en controlerend moet te werk gaan. Dat wringt met het normatieve uitgangspunt van een sociaal werk dat positie inneemt tegen sociale uitsluiting. Sociaal werkers hebben dus een ambigue betrokkenheid op “plekken waar het schuurt tussen ideaal en realiteit. Tegelijk is het een bevoorrechte positie om die kwesties van sociale uitsluiting publiek te maken. We verwachten met andere woorden dat sociaal werker een publieke en democratische professional is. Sociaal werker zouden actief hun stem moeten laten horen maatschappelijke belemmeringen benoemen, dominante denkpatronen in vraag durven stellen en een eigen positie innemen vanuit de waarden van het beroep. (Van Bouchaute & Debaene, 2019) (Debruyne & Grymonprez, 5)

De nood en het belang van politiseren zijn aangetoond. Maar hoe doe je dat? De noden en de behoeften van mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie zijn niet het enige vertrekpunt van het sociaal werk, maar ook door de overheid vastgestelde regels en kaders en de maatschappelijke context waarbinnen sociaal werk functioneert. Hoe kan het sociaal werk haar politiserende rol binnen dit spanningsveld ten volle opnemen en wat hebben ze daarvoor nodig?

4. ONDERZOEKSVRAGEN

Elk deel onderzoek kiest haar eigen methodologie. Tegelijkertijd streven we naar zoveel mogelijk gemeenschappelijkheid. Elk deelonderzoek zoekt minimaal naar antwoorden op de basisvragen. De verder uitleg en bijvragen dienen als onderbouw en inspiratie.

Basisvragen	Duiding	Mogelijke bijvragen
1. Welke maatschappelijke kwestie wordt hier gepolitiseerd?	Politiseren is geen methodiek, maar gaat over kwesties, issues over de inrichting van de samenleving. Daarom vertrekt elk deelonderzoek vanuit één thema.	• Aan welke maatschappelijke kwestie werk je? • Hoe werk je aan deze kwestie? • In hoeverre is dit politiserend?
2. Wat betekent politiseren in diverse praktijken van sociaal werk	We spreken van politisering als het gaat om praktijken die bijdragen aan het publieke meningsverschil, verbonden met de onderliggende machtsverhoudingen, over de organisatie van de samenleving in de richting van verdere democratisering. Een bijkomende focus is ook aandacht hebben voor deelnemers aan en gebruikers van het sociaal werk als actor in processen van politisering. Vaak staat immers “de sociaal werker” en de sociaal werk organisatie centraal. De centrale vraag hoe het sociaal werk bijdraagt aan de emancipatie van de deelnemers - door uitsluiting te bestrijden en machtsbalansen te doen kantelen- dreigt dan uit beeld te verdwijnen. Wat betekent het wanneer we die emancipatie als uitgangspunt nemen? Vermoedelijk is de handelingsverlegenheid het grootst bij deze laatste kwestie.	• Wat betekent politiseren voor jou in het sociaal werk? • Wat betekent politiseren in jouw praktijk? • Welke visie op politisering zie je binnen jouw praktijk: impliciet/expliciet? • Wat wordt gepolitiseerd (de kwestie, de nood) • Wie wordt gepolitiseerd (de deelnemers, andere mensen...) • Eenmalig/ad hoc of lang proces? • Wat betekent emancipatie?
3. In welke dynamieken is dit politiserend proces gevat?	We willen de praktijk situeren in een veld en relaties leggen met ‘actoren’ en met binnen/buiten ... • politisering door sociaal werk? • politisering van het sociaal werk - van onderuit? • politisering van het sociaal werk- van bovenaf? • Politisering in het sociaal werk?	• In hoeverre kan je aanduiden wie de initiatiefnemer is? • Arena-analyse, krachtenveldanalyse. Kun jezelf situeren en andere stakeholders situeren in dit schema. • Tot wie richt je je met het je initiatief?
4. Hoe werken de interacties op micro, meso en macro-niveau in gelaagde politiserende processen?	Politiserende processen kennen een grote gelaagdheid. We trekken ze even uit elkaar om ze uit te leggen, ook al moeten we ze in de praktijk in hun onderlinge samenhang blijven bekijken. Op elk van deze drie niveaus treden mensen in interactie met elkaar. Het grootste verschil ligt vooral in de reikwijdte of doorwerking van de uitkomst van de interactie of van de (collectieve) beslissingen die daaruit voortvloeien. Op elk niveau zijn er kansen tot politisering. • Op het microniveau ligt de focus op de dagelijkse praktijk van het sociaal werk, vaak in interactie met gebruikers en participanten. Ook hier zijn er altijd opportuniteiten om het publieke meningsverschil op gang te brengen. Het proces van individuele ervaring naar collectieve actie vormt vaak de kern van een politiserend proces. • Op het mesoniveau kijken we naar de interactie tussen individuen binnen grotere entiteiten zoals (zorg)voorzieningen, instellingen, verenigingen, overheidsdiensten, enz. Beslissingen die voortvloeien uit de onderlinge strijd, samenwerking of interactie binnen deze groepen hebben bredere	• Welke initiatieven met de doelgroep zou je omschrijven als politiserend? • Wat doe je om met jouw doelgroep politiserend aan de slag te gaan? • In hoeverre werk je samen met andere organisaties? • Hoe wordt er aan visieontwikkeling gewerkt binnen samenwerkingsverbanden? • Hoe wordt je als sociaal werker betrokken bij inhoudelijke keuzes die jouw organisatie jouw sector maakt? • Waar situeer je de finaliteit van jouw politiserend handelen? Individueel, de doelgroep, de buurt, de gemeente, het land, de samenleving?

gevolgen omdat ze van toepassing zijn op het doen en laten van de groepen tot wie de entiteit zich richt. Politisering op dat mesoniveau gebeurt op momenten en in processen waar die vanzelfsprekende logica's worden in vraag gesteld door werkers en/of deelnemers.

- Op het macroniveau tenslotte ligt de focus op het niveau van de samenleving of een gemeenschap als geheel. Politiserend werk op dat niveau is gericht op de regels in de samenleving of de heersende cultuur.

5. Welke benaderingen en aanpak worden gehanteerd. Welke mogelijkheden en moeilijkheden?

Politiserende praktijken kennen diverse vormen en benaderingen, van het kleine verzet tot grote campagnes, van bewustmaking en dialoog tot strijd. In concrete praktijken kunnen benaderingen worden gekozen en gecombineerd, ze kunnen verschuiven doorheen het proces. Ze blijven politiserend zolang ze bijdragen aan het publieke meningsverschil over de organisatie van onze samenleving.

We vatten die benaderingen kort samen in enkele spanningsvelden.

- De dynamiek van politisering: dialoog of conflict? Zoeken we een uitweg uit de onvermijdelijke tegenstellingen door dialoog in de richting van een compromis of gaan we vanuit die tegenstellingen in visies en belangen de confrontatie aan? Soms hebben mensen en organisaties een duidelijke voorkeur voor een benadering, soms verschuift hun opstelling doorheen het proces: eerst de confrontatie zoeken om een kwestie heel hoog op de agenda te krijgen, daarna de publieke dialoog opzoeken in de zoektocht naar een aanpak.
- Het domein van politisering: overheid of samenleving? Richten we ons op 'de politiek' en streven we naar een verandering in het beleid door kwesties op de politieke agenda te krijgen? Of doen we aan politiek in de bredere samenleving door los van 'de politiek' veranderingen na te streven in het gedrag van mensen of in de publieke opinie? Heel wat initiatieven werken aan verandering los van overheden en instituties en proberen zo 'van onderuit' kwesties aan te kaarten.
- Het subject van politisering: wie doet aan politiek? Hier zijn er verschillende posities mogelijk. Er is het model van de 'voorhoede' die het proces leidt en de deelnemers die volgen, gemobiliseerd worden. Er is de advocacy waar de professionals spreken namens en voor de doelgroep. Er zijn de modellen van bewustmaking waarbij mensen de cultuur van het zwijgen leren doorbreken om zelf te spreken. Tenslotte is er de meer radicale opvatting die stelt dat iedereen kan en mag spreken voor zichzelf.
- De activiteit van politisering: verandering eisen of verandering doen? Vaak wordt politisering gezien als een proces waarbij mensen eisen stellen naar de overheid, naar instituties, naar de publieke beeldvorming over hen, enz ... Maar er is ook een manier van politiek handelen waarbij nieuwe initiatieven worden opgezet om alvast te tonen dat het anders kan en de gewenste verandering - vaak op beperkte schaal - al in de praktijk om te zetten. Kortom, "prefiguratief handelen".

- Wat denkt men wat men doet en wat doet men reëel? Wat zou men graag doen?

-
- In hoeverre zet je in op dialoog in jouw initiatief?
 - In hoeverre zet je in op strijd in jouw initiatief?
 - Door wie wil je gehoord en gezien worden met je politiserende initiatieven.
 - Wie is betrokken bij je politiserende initiatieven?
 - Wat betekent voor jou politiserend handelen: overleggen, actie voeren, zelf alternatieven uitwerken ...
 - Hoe worden kwesties en mensen zichtbaar en hoorbaar gemaakt? Wat zet je daarvoor in?

6. Welke rol speelt de sociale professional in het politiserend sociaal werk?

Ook vragen naar specifieke kennis, vaardigheden, houding, positie. Is 'politiserend' iets apart, andere stijl of hangt dit omgekeerd net heel hard samen met de basisrelatie in dit werk (zie JWZW: vertrouwensrelatie in gewoon werk als basis)

Hot topics in politiserende processen (dit zijn een paar voorbeelden, sommige kun je vooraf opnemen in analyseschema, misschien apart als ze belangrijk zijn- komen uit case studies AHS - daarnaast kun je ruimte laten voor 'betekenisvolle momenten' en 'moeilijke knopen' enzovoort om te laten kijken naar processen...)

- Omgaan met fatalisme/machteloosheid
- Publiek gaan
- Omgaan met tegenslag/mislukking
- Macht opbouwen (zie verder)
- Wat betekent 'resultaat' in deze praktijk?
- Een focus van dit onderzoek is ook aandacht hebben voor deelnemers aan en gebruikers van het sociaal werk als actor in processen van politisering. Vaak staat immers "de sociaal werker" en de sociaal werk organisatie centraal. De centrale vraag hoe het sociaal werk bijdraagt aan de emancipatie van de deelnemers - door uitsluiting te bestrijden en machtsbalansen te doen kantelen dreigt dan uit beeld te verdwijnen. Wat betekent het wanneer we die emancipatie als uitgangspunt nemen? Vermoedelijk is de handelingsverlegenheid het grootst bij deze laatste kwestie.

- Welke kennis & vaardigheden vind je belangrijk om politiserend te kunnen werken?
- Welke kenmerken verbind je aan een politiserend sociaal werker?
- Welk moment, resultaat, initiatief binnen jouw praktijk vind je bij uitstek politiserend?
- Waar bots je op bij het politiserend werken?
- Hoe is de doelgroep hierbij betrokken?

7. Hoe bouw je macht op?

- Met 'macht' bedoelen we het vermogen van mensen om samen te handelen en samen doelstellingen te bereiken. Macht komt tot stand op het publieke domein. Het gaat over voldoende draagvlak creëren en door machtsmiddelen te verzamelen. De effectieve betrokkenheid van mensen in maatschappelijk kwetsbare posities is hierbij het uitgangspunt. Draagvlak' betekent dat er maatschappelijke steun is voor de gekozen onderwerpen en de ingenomen standpunten. Dit kan door samen te werken, door acties of door samenwerking in meer formele verbanden en procedures.
- Het gaat over intern draagvlak binnen de eigen organisatie en sector. Wordt er gewerkt aan een gedeelde strategie aan gedeelde doelstellingen. Wordt er op sectoraal niveau gewerkt?
- Het heeft te maken met extern draagvlak. Dit gebeurt door te werken bondgenootschappen met mensen in maatschappelijk sterkere posities en met partners op lokaal, bovenlokaal en internationaal niveau. Zo breiden we onze macht en invloed uit. Deze partnerschappen, in alle domeinen van de maatschappelijke driehoek (overheid, gemeenschappen markt en centraal middenveld) kunnen tijdelijk zijn of een meer permanent karakter hebben.
- Er worden hiertoe diverse middelen ingezet om de machtsbasis te verbreden. Voorbeelden van 'machtsmiddelen' zijn: overtuigingskracht, de macht van het getal, relatiemacht, deskundigheidsmacht, juridische macht, en persoonlijk gezag.

- Hoe omschrijf je draagvlak?
- Hoe verwerf je steun voor jouw doelstelling?
- Hoe verwerf je steun voor jouw doelstelling en je eigen organisatie?
- Hoe verwerf je steun voor jouw doelstelling in de bredere samenleving?
- Wat doe je om jouw doelstellingen te realiseren? Welke middelen zet je hiervoor in?

8. Wat zijn de remmende en stimulerende factoren voor politiserend sociaal werk?

- CONTEXT Structurele kansen en belemmeringen beleid en samenleving- zie POS-theorie sociale bewegingen
 - EIGEN ORGANISATIE EN NETWERK: middelen en beperkingen - zie RMT-theorie sociale bewegingen
 - MOTIVATIONS (professional en indirect de opleiding...)We nemen diverse perspectieven mee: De sociaal werker, groepen in een maatschappelijk kwetsbare positie, organisaties en overheid. De bevraging richt zich in eerste instantie tot de sociaal werkers. De andere perspectieven worden via het bevroegd. Wanneer er zich kansen aandienen om ook andere stakeholders te bevragen is dit vanzelfsprekend niet uitgesloten.
- Wat helpt jou om te politiseren? Bij jezelf, in je organisatie, in de samenleving
 - Wat remt jou om te politiseren? Bij jezelf, in je organisatie, in de samenleving ...
-

5. AANPAK

5.1. Timing

Timing	Omschrijving	Wie
Najaar '20 - Voorjaar '21	Vorbereiding, dossieropbouw, keuze thema's, methodologie	Stuurgroep
Najaar 2021 - Najaar 2023	Diverse deelonderzoeken werken richting gedeelde output	Hogescholen
Najaar 23	Realisatie model in dialoog met sociaal werkers	Sam
Najaar 23 - Voorjaar 24	Trefmoment & publicatie (digitaal, film, boek ...)	Sam
Najaar 23 Voorjaar 24	Verkenning vervolgonderzoek.	Stuurgroep

5.2. Verschillende deelonderzoeken

- Sociaal werk: Brede studentenbevraging samenwerking van VIVES, UCLL, KdG en AP
- Sociaal Schaduwwerk - hybridisering: Odisee
- Tweederangsburgers - Maatschappelijk kwetsbare jongeren Arteveldehogeschool
- Duurzaamheid (HOGent in Muide Meulestede):
- Ouderrechten, zorg (Thomas More Kempen)
- Post-it (Howest)
- Krachtlijnen Sterk Sociaal Werk (PXL)

5.3. Criteria

De klankbordgroep bewaakt dat doorheen de verschillende deelonderzoeken volgende criteria worden bewaakt.

- **Diversiteit:** Op het vlak van generatie, gender en cultuur.
- **Diverse ruimtelijke typologie:** een landelijke regio, een grootstedelijke regio, een verstedelijkte gemeente, een centrumstad, een gemengde regio
- **Diverse maatschappelijke domeinen:** overheid, gemeenschappen, middenveld, markt

Deze nota kwam tot stand in samenwerking met Bart Van Bouchaute (Arteveldehogeschool), Pascal Debruyne/Frank Meys (Odisee), Luc De Droogh (Hogent), Nele Cox/Rebecca Thys (VIVES), Inge Pasteels/Filip Giraldo (PXL), Koen Hermans (Kuleuven), Kristel Driessens/Pascal Vereecke (KdG), Pieter Cools (AP), Katrien Boone (Howest), Steven Degraeve (Erasmus) en Wim Wouters (Thomas More)

—
Steven Rommel

Steven.rommel@samvzw.be

+32 491 344 115

SAM, steunpunt Mens en Samenleving vzw

Maatschappelijke zetel: Turnhoutsebaan 139A – 2140 Borgerhout – BTW BE 0674.697.752 – RPR Antwerpen

- info@samvzw.be – samvzw.be